

Zmiany klimatu: Kobiety w krajach rozwijających się, największe wyzwanie

*"Nierówności płci zbiegają się z zagrożeniami i podatnością na klimat. Historyczne uwarunkowania działające na niekorzyść kobiet – słabszy dostęp do zasobów naturalnych, ograniczone prawa, mniej znaczący głos przy podejmowaniu ważnych decyzji – sprawiają, że są one bardziej podatne na zmiany klimatyczne."*¹

Zmiany klimatyczne są obecnie głównym wyzwaniem stojącym przed wspólnotą międzynarodową. Już dziś ograniczają one źródła utrzymania, zdrowie i dobrobyt milionom najbiedniejszych ludzi na całym globie poprzez zmniejszanie się plonów i nasilające się niedobory żywności, energii oraz wody. Nie ma wątpliwości, że biedni mieszkańcy krajów rozwijających się, przyjmują główny impet zmian klimatycznych, co wiąże się z poważnym ryzykiem odwrócenia procesu redukcji ubóstwa na świecie.²

Jako, że skutki zmian klimatycznych są odczuwalne najdotkliwiej przez tych, którzy najmniej się do nich przyczynili³, stają się one sprawą nie tylko środowiskową czy naukową, lecz podstawowym problemem rozwoju oraz światowej sprawiedliwości społecznej. Mimo tego, wszelkie debaty na temat zmian klimatycznych zazwyczaj skupiają się głównie na naukowych i technicznych rozwiązaniach. Bez wątpienia są one ważne, ale nie wystarczające.

Niniejsze opracowanie skupia się na ludzkim i społecznym wymiarze zmian klimatycznych, mianowicie na potrzebach i priorytetach tych kobiet i mężczyzn, którzy są najbardziej narażeni na zmiany klimatu. To właśnie ta grupa powinna stać się głównym obiektem zainteresowania w rozmowach na temat zmian klimatycznych. Artykuł poświęca szczególną uwagę sposobom, w jakie podatność na owe zmiany jest płciowo zdeterminowana, a kobiety i dziewczęta są na nie niewspółmiernie bardziej narażone, wskutek wszechobecných nierówności między płciami.

Ramka 1 – Kobiety i zmiany klimatu⁴

- 🌐 Kobiety i dzieci 14 razy częściej niż mężczyźni giną podczas klęsk żywiołowych.⁵
- 🌐 Cyklon w Bangladeszu z 1991 roku zabił 140 000 ludzi. Śmiertelność wśród kobiet powyżej 40 roku życia wyniosła 31%.⁶
- 🌐 Ponad 70% zabitych w wyniku tsunami z 2004 roku to kobiety.⁷
- 🌐 Huragan Katrina, który w 2005 roku nawiedził Nowy Orlean dotknął głównie afro-ame-rykańskie kobiety, które stanowią najbiedniejszą, zepchniętą na margines społeczność.
- 🌐 Blisko 87% niezamężnych i 100% zamężnych kobiet straciło główne źródło dochodu, gdy cyklon Nargis uderzył w deltę Irawadi w Birmie w 2008 roku.⁸

Dlaczego kobiety i dziewczęta?

1. Kobiety oraz dziewczęta niewspółmiernie dotkliwiej odczuwają skutki zmian klimatu.

Kobiety, które żyją w biedzie oraz są zepchnięte na margines, najdotkliwiej odczuwają wszelkie zmiany klimatu. Nierówne relacje damsko-męskie powodują zwiększenie wskaźnika biedy oraz bardziej dotkliwe doświadczanie jej przez kobiety niż mężczyzn⁹. Wynika to z czynników typu: niekorzystna sytuacja ekonomiczna kobiet, ich zależność wobec mężczyzn, dyskryminacja jaką napotykają w dostępie do i kontroli zasobów produkcyjnych, takich jak grunty orne oraz brak równouprawnienia w podejmowania ważnych decyzji. Wyższy wskaźnik analfabetyzmu wśród kobiet i dziewcząt oraz brak dostępu do informacji na temat zmian klimatycznych potęgują ryzyko klimatyczne.

Sytuacje klęski, takie jak huragan Mitch czy Katrina, albo powódzie w południowej i wschodniej Azji, w coraz większym stopniu powiązane są ze zmianami klimatycznymi¹⁰. Większa podatność kobiet na ich skutki jest najbardziej uderzająca. Liczba zgonów w klęskach żywiołowych jest 14-krotnie większa wśród kobiet niż wśród mężczyzn¹¹. Dla przykładu, kobiety i dziewczęta stanowiły 80% ofiar tsunami w Azji w 2004 roku¹². Ponadto, w 2007 roku bez dachu nad głową wskutek intensywnych deszczy i powodzi w 18 krajach afrykańskich zostało 1,5 miliona osób, z których kobiety i dzieci stanowiły ponad 75%¹³. Badanie przeprowadzone przez London School of Economics, w którym przeanalizowano kataklizmy ze 141 krajów świata, ujawniło, że chłopcy byli traktowani

w uprzywilejowany sposób podczas akcji ratunkowych¹⁴. Wykazano również, iż w następstwie klęsk, kobiety bardziej niż mężczyźni cierpią z powodu braków w żywności, problemów z prywatnością i bezpieczeństwem w łaźniach, toaletach i organizowanych noclegowniach.

Na wysoką podatność kobiet na zagrożenia wpływa mnóstwo czynników płciowo zdeterminowanych, w tym kulturowe i religijne ograniczenia nakładane na kobiety, jak również różnice w uspołecznieniu dziewcząt i chłopców, w wyniku czego nie posiadają one takich samych umiejętności przetrwania jak ich bracia. Kobiety w Bangladeszu nie opuszczały domów podczas powodzi, ponieważ było to kulturowo niestosowne. Te, które zdecydowały się opuścić dom, nie potrafiły pływać¹⁵.

Nie tylko w sytuacjach kryzysowych kobiety są nieproporcjonalnie od mężczyzn podatniejsze na konsekwencje zmian klimatycznych. Wielkim wyzwaniem jest zachowanie źródeł utrzymania w sytuacjach zwiększonej zmienności klimatu i ekstremalnych warunków pogodowych, które są często odczuwane w największym stopniu przez kobiety i dziewczęta. Jako główne organizatorki domowej produkcji żywności (rolnictwo, prowadzenie gospodarstwa domowego, gromadzenie wody), są one bezpośrednio uzależnione od zasobów naturalnych i szczególnie narażone, gdy te zasoby się kurczą¹⁶. Przykładowo, w regionach dotkniętych suszą, zapewnienie żywności i wody zajmuje więcej czasu, ponieważ kobiety muszą pokonywać dłuższe odległości, by je zdobyć¹⁷. Obfite deszcze i powodzie również mocno obciążają kobiety. Więcej czasu i energii poświęcają one wtedy na zabezpieczenie domów po podtopieniach niż na pozostałe czynności domowe i/lub pracę zarobkową. W wielu gospodarstwach na całym świecie, kobiety zostają bez pożywienia, oddając je swoim dzieciom lub męskim członkom rodziny. Ponieważ ceny żywności rosną, biedne gospodarstwa doświadczają spadku jakości i ilości pożywienia jakie są w stanie zakupić, co najbardziej dotyczy kobiety¹⁸.

2. Kobiety posiadają mniejszą niż mężczyźni zdolność przygotowania się na i dostosowania się do skutków zmian klimatycznych.

Tradycyjny podział ról oraz dyskryminacja kobiet nie tylko pogorszyła ich wrażliwość na ryzyko klimatyczne, ale również zmniejszyła ich zdolność dostosowywania stylu życia do zmian warunków pogodowych. Przykładowo, dla gospodarstw domowych uzależnionych od rolnictwa, ziemia jest najważniejszym zasobem produkcyjnym¹⁹. Jednak w wielu częściach świata kobiety nie mają dostępu i kontroli nad ziemią z powodu dyskryminujących praw i zwyczajów. To z kolei sprawia, że trudno jest kobietom-rolnikom otrzymać kredyt (kobiety dostają mniej niż 10% z kredytów udzielanych na rzecz małych gospodarstw rolnych w Afryce²⁰). Bez środków finansowych, kobiety nie mogą zakupić kluczowych towarów potrzebnych do przystosowania się do zmieniającego się środowiska, takich jak nowe gatunki roślin i zwierząt bardziej odporne na susze i zmiany temperatur oraz nowych technologii rolniczych²¹.

Przeszkody te potęguje szeroko rozpowszechniony stereotyp mężczyzny jako rolnika. W rzeczywistości w wielu częściach świata to przede wszystkim kobiety są odpowiedzialne za produkcję, przetwórstwo, obrót żywnością, hodowlę zwierząt oraz dbanie o ogrody warzywne. Stereotypy te powodują, że wykształcenie techniczne, nowe technologie i informacje rzadko dostępne są dla kobiet²². W czasie cyklonu z 1991 roku w Bangladeszu, oficjalne ostrzeżenia nigdy do nich nie dotarły. Komunikaty ogłaszano w miejscach publicznych i rzadko były dalej przekazywane kobietom i reszcie rodziny²³. Brak szybkiego i odpowiedniego przepływu informacji naraża kobiecą zdolność do zdywersyfikowania źródeł utrzymania, a także nie podnosi ich elastyczności.

3. Zmiany klimatu pogłębiają nierówności płci

Poszczególne skutki zmian klimatycznych będą powodowały długoterminowe konsekwencje dla równości płci. Pogłębiają one nierówny dostęp do bogactw, nowych technologii, edukacji, informacji i zasobów, takich jak ziemia, które są niezbędnymi elementami w walce ze zmianami klimatycznymi²⁴. Istnieje również ryzyko, iż niedobory wody, energii czy żywności powiększą się. Kobiety i dziewczęta będą poświęcać więcej czasu obowiązkom domowym, co w konsekwencji doprowadzi do ograniczenia czasu poświęcanego na naukę czy inne aktywności społeczne.

Badania przeprowadzone przez Plan UK w Etiopii pokazały, że w momencie gdy źródła wody zostają wyczerpane przez długotrwałe susze, degradację środowiska czy wzrost populacji, dziewczęta spędzają więcej czasu na gromadzeniu wody pitnej, gotowaniu i zmywaniu²⁶. Podczas wywiadów przeprowadzonych w rejonie Laibela w Etiopii, mieszkanki opowiadały, że w okresach suszy czas spędzany na zdobywaniu wody zajmował im sześć godzin dziennie, podczas gdy wcześniej trwało to około dwóch godzin²⁷. Wszystko to sprawia, że coraz trudniej jest dziewczętom odnieść sukces w szkole. Konieczność pokonywania dłuższych dystansów w poszukiwaniu wody lub dla uprawiania ziemi powoduje większe narażenie na napaści na tle seksualnym, jako że zdarzają się one zwykle poza domem.

Ramka 2 – Sposoby ubogich kobiet na przystosowywanie się²⁵:

- 🌐 **Bezpieczne miejsce do życia:**
  - przeniesienie społeczności w bezpieczniejsze rejony
  - budowanie wytrzymałych domów na wysokiej podmurówce zabezpieczającej przed podtopieniami
  - schroniska dla ludzi, zwierząt, produktów rolniczych
- 🌐 **Lepszy dostęp:**
  - do informacji na temat zmian klimatycznych i sposobów radzenia sobie z nimi
  - do usług, takich jak lekarz czy weterynarz
  - do bezpiecznych, uczciwych i adekwatnych ubezpieczeń i kredytów
  - do komunikacji, dzięki bezpiecznym drogom i dostępowi do łodzi
- 🌐 **Inne środki do życia:**
  - wiedza i dostęp do środków umożliwiających zróżnicowanie upraw
  - możliwość korzystania z melioracji uprawianych gruntów
  - lokalne, ogólnodostępne szkolenia

4. Kobiety i dziewczęta – propagatorki działań w odpowiedzi na zmiany klimatu

Kobiety i mężczyźni posiadają zróżnicowaną i cenną wiedzę na temat przystosowania się do skutków degradacji środowiska²⁸. Jako najbardziej nimi dotknięte, to na kobietach powinno się skupiać podczas szukania rozwiązań odpowiadających realiom, w jakich żyją ubodzy²⁹. Nowatorskie odpowiedzi na zmiany klimatu występują już na poziomie społecznym, często dzięki kobietom, które mają duże doświadczenie w radzeniu sobie ze skutkami zmian klimatycznych w swoich społecznościach³⁰.

Badania kobiet w społecznościach wiejskich w dorzeczu Gangesu w Bangladeszu, Indiach i Nepalu opisują różne strategie adaptacyjne jak zmiany upraw na rośliny odporne na susze i powodzie, albo takie, których żniwa wypadają przed porą deszczową, czy też nowe odmiany ryżu, osiągające wysokość pozwalającą utrzymać się ponad poziomem wezbranej wody³¹. Ponieważ nigdy nie wiadomo kiedy nadejdzie deszcz, potrzeba było zmian. Zaczęłam zmieniać sposób siania, tak by nie tracić upraw. Używam różnych rodzajów roślin zależnie od sytuacji³². Podobna sytuacja ma miejsce w Mali, gdzie kobiety zaangażowane w rolnictwo uprawiają nowe rodzaje roślin odpornych na warunki pogodowe: odmiany orzechów rosnących na krzakach – drewna można użyć na opał, a orzechy są mielone i sprzedawane jako składnik produktów kosmetycznych.

Oprócz zróżnicowania upraw, kobiety zamieszkujące dorzecze Gangesu sformułowały konkretne zasady postępowania i przystosowania w przypadku powodzi. (zob. ramka 2)

Ramka 3 – Kobiety potrzebują równego prawa głosu w podejmowaniu decyzji

W okręgu Kilombero w Tanzanii, studnia wybudowana przez pozarządową organizację wyschła wkrótce po tym, jak powstała. Okazało się, że lokalizacja studni została wybrana przez męską część komitetu. Kiedy robotnicy rozmawiali z miejscowymi kobietami, dowiedzieli się, że zadaniem kobiet jest wykopanie studni ręcznie, dlatego wiedzą najlepiej w którym miejscu należy kopać. Od tego momentu to kobiety miały większy wpływ na decyzję w sprawie umiejscowienia ujęć wody. Fisher 2006

Wiadomym jest, że kobiety i dziewczęta mają dużą wiedzę i doświadczenie pozwalające na sformułowanie właściwej strategii postępowania w sytuacji postępujących zmian klimatycznych. Mimo tego, liczba kobiet uczestniczących w rozmowach dotyczących zmian klimatu pozostaje bardzo mała. Na 16. Konferencji Stron (COP) w 2010 roku, kobiety stanowiły 30% delegatów, oraz ok. 12-15% wszystkich szefów delegacji do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, przyjętej w 1992 roku³³. Istnieją również liczne przykłady sytuacji, w których nie konsultowano się z kobietami w zakresie projektowania i rozmieszczania ujęć wody i działań związanych z unowocześnianiem rolnictwa³⁴. Brak możliwości dostosowania do warunków klimatu może zaszkodzić tym inicjatywom. (zob. ramka 3)

Droga naprzód – w kierunku słusznego programu zmian klimatycznych

W ostatnich latach nastąpił gwałtowny wzrost funduszy międzynarodowych przeznaczonych na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatycznym i ich wpływowi na walkę z globalnym ubóstwem. Aby te środki były efektywne i stanowiły rzeczywistą pomoc dla najbardziej potrzebujących ludzi dotkniętych zmianami klimatu, szczególnie kobiet i dziewcząt:

1. Program i polityka darczyńców musi uwzględnić analizę płci, by zrozumieć nierówności między nimi i sposób, w jaki zmiany klimatyczne je potęgują.
2. Głos kobiet musi być w centrum rozmów dotyczących reakcji na zmiany klimatu. Planowanie pomocy musi uwzględniać i korzystać z wiedzy lokalnych kobiet podczas przygotowywania strategii adaptacyjnych. Udział kobiet we wszystkich obszarach podejmowania decyzji (na poziomie krajowym i międzynarodowym) musi się zwiększyć.
3. Zapewniając świadczenia trzeba wziąć pod uwagę wrażliwość kobiet, upewnić się, że systemy ostrzegania dotrą do wszystkich członków społeczności, a schroniska uwzględnią również potrzeby kobiet. (zob. ramka 5)
4. W dalszym ciągu podejmować kwestie nierówności zdrowotnych i żywieniowych, które sprawiają, że kobiety są bardziej narażone na wszelkie zmiany klimatu; a także zajmować się ich słabym dostępem do informacji na temat zmian klimatu i nowych strategii adaptacyjnych.
5. Kraje Północy muszą zobowiązać się do bardziej radykalnych cięć w emisji gazów cieplarnianych po 2012 roku, kiedy wygasną pierwsze zobowiązania z Kioto, aby ograniczać negatywne skutki zmian klimatu, wpływające głównie na kobiety.
6. Kraje Północy muszą organizować swoje społeczeństwa w sposób, by nie powodowały zmian klimatu, między innym poprzez ograniczenie konsumpcjonizmu i przestawienie się na gospodarkę ukierunkowaną mniej na ciągły wzrost, a bardziej na wychodzenie naprzeciw potrzebom ludzi i wspieranie alternatywnych źródeł energii. Trendy powinny wyznaczać osoby prowadzące zrównoważony, ekologiczny tryb życia.

Ramka 4 – Kobiety w negocjacjach klimatycznych

Zostały podjęte innowacyjne prace, aby zwiększyć siłę głosu kobiet w negocjacjach dotyczących zmian klimatycznych, na poziomie międzynarodowym. W 2009 roku Finlandia przekazała 500 tysięcy Euro na pomoc w dowiezieniu i zakwaterowaniu kobiet na Konwencji Narodów Zjednoczonych dotyczącej zmian klimatu w Kopenhadze³⁵.

Ramka 5 – Następstwa huraganu Mitch w Hondurasie

W regionie La Masica w Hondurasie nie było żadnych ofiar śmiertelnych po przejściu huraganu Mitch. Jednym z powodów była pomoc, którą udzieliła agencja ds. klęsk. Zapewniła odpowiednie szkolenia zarówno mężczyznom jak i kobietom, które pomogły w sprawnej ewakuacji gdy huragan uderzył³⁶. Po katastrofie, podejmowano prace z kobietami i dziewczętami w pogotowiach i obozach opiekuńczych, w celu ich ochrony przed podwyższonym poziomem przemocy ze strony mężczyzn. Takie działania mogły obejmować oświetlenie drogi do toalet lub znalezienie odpowiednich ludzi do ochrony kobiet i dzieci lub towarzyszenia im³⁷.

Przypisy końcowe

- 1 Human Development Report 2007/08. Fighting climate change: Human solidarity in a divided world
- 2 Mearns, R., Norton, A, ed. (2010) Social Dimensions of Climate Change: Equity and Vulnerability in a Warming World, the International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington DC; Tanner, T. and Mitchell, T, ed. (2008) 'Poverty in a Changing Climate', IDS Bulletin 39 (4), Institute of Development Studies, Sussex
- 3 Mearns, Norton 2010 ib.; Tanner and Mitchell 2008, ib.
- 4 WEDO (2008) Climate Change Connections, Women at the forefront.
Zob: http://www.wedo.org/wp-content/uploads/climateconnections_1_overview.pdf
- 5 Soroptimist International of the Americas. (2008). "Reaching Out to Women When Disaster Strikes." White Paper: Disaster Relief. Philadelphia, PA: Soroptimist International of the Americas.
http://staging.soroptimist.org/whitepapers/wp_disaster.html
- 6 Bern, C. et al. (1993). "Risk Factors for Mortality in the Bangladesh Cyclone of 1991". Bulletin of the World Health Organization, 71(1):73-78.
[http://whqlibdoc.who.int/bulletin/1993/Vol71-No1/bulletin_1993_71\(1\)_73-78.pdf](http://whqlibdoc.who.int/bulletin/1993/Vol71-No1/bulletin_1993_71(1)_73-78.pdf)
- 7 Soroptimist International of the Americas. (2008). Op. cit.
- 8 British Red Cross on Relief Web (2009). "Myanmar Cyclone Nargis: One Year on Enormous Challenges to Recovery Remain". 30 kwietnia, <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/OYAH-7RMLTW?OpenDocument>
- 9 Demetriades, J., Esplen, E. (2008) 'The Gender Dimensions of Poverty and Climate Change Adaptation', IDS Bulletin 39 (4): .24-29.
- 10 Demetriades, Esplen 2008; Demetriades, J., Esplen, E. (2010) The Gender Dimensions of Poverty and Climate Change Adaptation'. W Mearns, R. and Norton, A, ed. (2010) Social Dimensions of Climate Change: Equity and Vulnerability in a Warming World, the International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington DC,
- 11 Araujo, A., Quesada-Aguilar, A., Aguilar, L., Pearl, R. (2007) Gender Equality and Adaptation, Women's Environment and Development Organisation (WEDO) and the International Union for Conservation of Nature (IUCN), USA,
- 12 APWLD (2005) "Why are women more vulnerable during disasters?" Asia Pacific Forum on Women, Law and Development, NGO in consultative status at UN ECOSOC,
- 13 UNICEF (2008) "Our Climate, Our Future, Our Responsibility", str:22,
- 14 Swarup, A., Dankelman, I., Ahluwalia, K., Hawrylyshyn, K. (2011) Weathering the Storm: Adolescent Girls and Climate Change, Plan UK, London
- 15 Rohr, U. (2006) 'Gender and Climate Change – a Forgotten Issue?' Tiempo: Climate Change Newsletter 59,
- 16 Mearns, R., Norton, A, ed. (2010) Social Dimensions of Climate Change: Equity and Vulnerability in a Warming World, the International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington DC,
- 17 Demetriades, J., Esplen, E. (2008),
- 18 Masika, R. (2002) Gender, development and climate change. Oxford: Oxfam,
- 19 World Bank (2007) Global Monitoring Report 2007 – Millennium Development Goals: Confronting the Challenges of Gender Equality and Fragile States. Washington, DC: World Bank,
- 20 Nair, Kirbt, Sexton 2004,

- 21 APF/NEPAD (Africa Partnership Forum/New Partnership for Africa's Development Secretariat). 2007. 'Gender and Economic Empowerment in Africa'. Eighth Meeting of the Africa Partnership Forum, Berlin, Germany, 22-23 maja
- 22 Lambrou, Y. and Piana, G. (2006) 'Gender: the Missing Component of the Response to Climate Change'. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome
- 23 Rohr, U. (2006) 'Gender and Climate Change – a Forgotten Issue?' Tiempo: Climate Change Newsletter 59
- 24 Demetriades, Esplen (2010), op. cit
- 25 Zob. Mitchell et al. (2007), op cit. str.16
- 26 Swarup et al. (2011), op. cit.
- 27 Swarup et al. (2011), op. cit.
- 28 Gurung, J.D., Mwanundu, S., Lubbock, A., Hartl, M., Firmian, I. (2006) Gender and Desertification: Expanding Roles for Women to Restore Drylands, Rome: International Fund for Agricultural Development (IFAD); Laudazi, M. (2003) Gender and Sustainable Development in Drylands: An Analysis of Field Experiences, Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO); WEDO (2003) Common Ground, Women's Access to Natural Resources and the United Nations Millennium Development Goals, New York: Women's Environment and Development Organization
- 29 Mearns, Norton (2010), op. cit.
- 30 Demetriades, J., Esplen, E. (2010) The Gender Dimensions of Poverty and Climate Change Adaptation'. Mearns, R., Norton, A, ed. (2010) Social Dimensions of Climate Change: Equity and Vulnerability in a Warming World, the International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington DC
- 31 Mitchell, T., Tanner, T., Lussier, K. (2007) 'We Know What We Need!' South Asian Women Speak Out on Climate Change Adaption , Actionaid International and the Institute of Development Studies
- 32 Mitchell et al. 2007, str.6
- 33 www.gendercc.net, dane z 2011 r.
- 34 Fisher, J. (2006) 'For Her It's the Big Issue: Putting Women at the Centre of Water Supply, Sanitation and Hygiene.' Water Supply and Sanitation Collaborative Council, Geneva, Switzerland
- 35 Kalela, A. (2009) 'Women will make a difference', NIKK Magasin, Focus on Gender and Climate change, Nordic Gender Institute
- 36 Aguilar, L. b.d. 'Climate Change and Disaster Mitigation: Gender Makes the Difference', International Union for Conservation of Nature, Switzerland
- 37 Bartlett, S. (2008) 'Climate Change and Urban Children: Impacts and Implications for Adaptation in Low- and Middle-Income Countries' Climate Change and Cities Discussion Paper 2, International Institute for Environment and Development, London

Koalicja KARAT

Od 1997 roku KARAT funkcjonuje jako koalicja kobiecych organizacji pozarządowych z Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji Centralnej mających na celu zapewnienie równości płci poprzez monitorowanie realizacji międzynarodowych umów i polityk. KARAT działa na rzecz przestrzegania praw człowieka w stosunku do kobiet, społecznej i ekonomicznej sprawiedliwości oraz współpracy rozwojowej opartej na równouprawnieniu płci, ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy krajów Europy Środkowo-Wschodniej oraz Azji Centralnej. W ciągu ostatnich dziesięciu lat KARAT stworzył silną koalicję, która skupia obecnie około 60 członków w tym 58 organizacji.

Koalicja KARAT

ul. Rakowiecka 39A/14,
02-521 Warszawa
Tel. +48 22 849 16 47,
tel./fax +48 22 628 20 03
secretariat@karat.org.pl;
www.karat.org

One World Action (OWA)

OWA była organizacją społeczeństwa obywatelskiego założoną w 1989 roku by podejmować współpracę z organizacjami i koalicjami organizacji kobiet z obszarów wiejskich i miejskich w Afryce, Azji, Ameryce Łacińskiej i Europie Środkowej i Wschodniej. Dostrzegając przyczyny ubóstwa i związanej z tym bezsilności OWA pracowała z najuboższymi i wykluczonymi po to, by zyskali oni głos, siłę i możliwości, które pozwolą im zmienić swoje życie. Organizacja zajmowała się problematyką praw kobiet, zarządzania partycypacyjnego i wykluczenia społecznego poprzez budowanie potencjału, tworzenie sieci współpracy oraz sieci orzecznich. Prowadziła w Wielkiej Brytanii i Europie kampanie kwestionujące założenia polityk międzynarodowych przyczyniających się do ubóstwa ludzi na świecie. OWA zakończyła swoją działalność we wrześniu, 2011.

One World Action

Partnerami projektu są: Gender Education Research And Technologies z Bułgarii, „AUR” A.N.S.R.U z Rumunii, Slovak Centre For Communication and Development ze Słowacji.

Publikacja powstała w ramach projektu „Connect! South East West Women for Development Building Support in New Member States for Gender-sensitive and -responsive European Development Co-operation”. Jest współfinansowana ze środków Komisji Europejskiej oraz Fundacji im. Stefana Batorego. Odpowiedzialność za zawartość ponosi wyłącznie Koalicja KARAT i nie może być postrzegana jako oficjalne stanowisko Unii Europejskiej.

